IN CHESTIUNEA

VOLUMULUI

„Opere complecte"

de

„Filosoful Conta"

Editat de d. C. SFETEA

Intocmit ~~de~~ O. MINAR

IAȘI
TIPOGRAFIA H. GOLDNER STR. GH. MÂRZESCU, 17
— 1915 —

www.digibuc.ro

IN CHESTIUNEA

VOLUMULUI

„Opere complecte"

de

„Filosoful Conta"

Editat de d. C. SFETEA

Intocmit de O. MINAR

IAŞI
TIPOGRAFIA H. GOLDNER STR. GH. MÂRZESCU, 17
— 1915 —

www.digibuc.ro

Editura C. Sfetea a dat la iveală nu de mult un volum de peste 1000 pagini, întocmit de O. Minar: „*Opere Complecte de Filosoful Conta*".

Chipeş şi frumos ca înfăţişare tipografică, volumul nemulţumeşte dela copertă. Vorbele „Fil. Conta" şi „Octav Minar" cu slove mari roşii; titlurile, chiar acel de „Opere Complecte", scrise mărunt în negru. Te întrebi: ale cui sunt operele complecte? Confuzia aceasta să fie vroită? Şi ce rost are pe copertă *caracterizarea* de „filosoful? Sunt mai mulţi V. Conta în literatura românească? Oricine e liber să se slujească de asemenea etichete în lucrările proprii, când vorbeşte *despre* Conta, în studiile *asupra* lui Conta,—nu-i este permis s'o folosească drept iscălitură. Autorul „Teoriei Ondulaţiunei" s'a numit Vasile Conta şi *numai* cu acest nume pot fi semnate operele sale! Cui i-ar veni în minte să publice pe „Wilhelm Tell" şi să semneze „Dramaturgul" sau „Poetul Schiller".

Această copertă se mai ilustrează şi printr'o grosolană greşală gramaticală.....

Făcută corect, coperta trebuea redactată astfel: *Vasile Conta*, opere filozofice şi politice, versuri şi cugetări postume, etc. **cu** un studiu biografic de O. Minar. Titlul de „opere complecte" e falş întru cât din volum lipsesc scrierile de drept, ceea ce reprezintă aproape jumătate din activitatea lui Conta. Semnătura (?) „Filosoful Conta" în loc de V. Conta, pare a fi pusă cu gândul ca cetitorii grăbiţi—şi câţi nu sunt grăbiţi în ţara noastră!— să creadă că volumul de peste 1000 pagini e un studiu al D-lui Minar *asupra* lui Conta. Tot la acest final duce şi suprimarea prepoziţiei **cu** înaintea expresiunei „studiu biografic". Dar

www.digibuc.ro

nemulţumirea continuă şi după ce deschizi volumul. Ce caută pe contrapagina coperţei unui volum de Conta lista publicaţiilor lui Minar? Şi pentru ce operele lui Conta sunt tipărite *înglobate* între studiul biografic şi notiţele lui Minar, *cu aceiaşi literă* ca şi notiţele?

Volumul editat de d. Sfetea cuprinde operele filosofice după textul din „Convorbiri"—deci în redactarea cea mai veche şi mai redusă—cuprinde câte-va schiţe de drept în limba franceză, discursuri etc. din volumul editat de mine, „Primele principii" după un manuscript în posesiunea editorului (?!) notiţele din „Contemporanul", versuri şi cugetări postume, fragmente de regulamente şi statute, portrete, un facsimil al autorului, fotografia mormântului.... apoi, scrisori de ale marilor învaţaţi *către* V. Conta, biografia acestuia,—ba găsim chiar atacuri la adresa d-lui Gusti profesor din Iaşi şi o caricatură dintr'un jurnal humoristic...

Am făcut această lungă enumerare pentru a arata:

1) Că titlul de „Opere complecte" nu corespunde volumului în care lipsesc scrierile de drept;

2) Că d. Minar a confundat munca de cercetător pe tărâmul literar cu acea de.... colecţionar!

In biografia lui Conta, care reprezintă 68 pagini din totalul de 1009, adică a $^1/_{14}$ parte, d. Minar face *patru* afirmări noi, toate falşe, şi adaogă câte-va amânunte, *puţine de tot* asupra vieţei de elev şi de student,—toate pe baza a 8 scrisori adresate de către Conta artistei Maria Băluşăscu, şi a altor câte-va, adresate d-lor Pogor, Fătu, Tasu şi T. Andreianu.

Judecată *cantitativ* contribuţia de muncă a d-lui Minar la biografia lui Conta, este cum vedem, **minimă**. Să o judecăm şi *calitativ*.

Iată un specimen de afirmare, care ne arată temeinicia spuselor d-sale în genere. In No. din 20/12 1914 al „Flacărei", d. Minar afirmă că răspopirea lui Creangă s'a făcut şi sub înrâurirea atmosferei de ateism, creată la

www.digibuc.ro

„Junimea“ de către d. Maiorescu și V. Conta. Or, V. Conta intră în „Junimea“ prin 1875. Tot pe atunci vine, pare-mi-se, și Creangă, care însă era răspopit din 1871.... (Vezi Gr. Alexandrescu).

Afirmările noi din biografia lui Conta sunt:

1) Locul și data nașterei,
2) Învățătura de la dascălul Timofte,
3) Proteguirea lui Conta de către prof. Codrescu,
4) Naționalitatea lui Conta.

Inainte însă de a cerceta fiece punct să protestăm cu indignare împotriva tonului nesocotit, ca să nu-i zicem pe nume, cu care d. Minar vorbește despre Rosetti Tescanu. Prin faptul că Rosetti a cunoscut pe Conta și l'a iubit, prin poziția socială pe care o ocupa, prin încrederea ce poate inspira o personalitate ca a lui, Rosetti Tescanu *rămâne* biograful cel mai îndreptățit și mai autorizat al lui Conta. Și când spun acestea nu mă gândesc la o comparație cu d. Minar! Cele câte-va erori i-au fost inspirate de către Livianu.

....Și să ne înțălegem! Rosetti Tescanu nu poate fi tractat *ενα μοῦ παι ενα σοῦ* de oricine. Descendent al lui Costache Negri și al Ruseteștilor, Rosetti purta pe umeri o moștenire de cinste și de educație subțire dela mai multe generațiuni... Cu o cultură superioară, rezultată din studii în streinătate și călătorii, cetind cu nesațiu tot ce apărea mai de seamă pe toate terenurile și 'n toate limbile, Rosetti era în stare, pe deoparte să înțeleagă, să simtă și să prețuiască pe Conta, pe dealta, să se bucure de belșugul sufletesc covârșitor al acestuia, fără să-l invidieze. Și acest om care făcea politică—a și scris în direcția aceasta—care-și iubea căminul cu pasiune, care-și îngrijia moșia și pe țaranii lui ca pe proprii săi copii, care pentru a da un impuls industriei românești își pusese în joc o mare parte din avere, acest om își caută timpul—și-l găsește!—ca să se familiarizeze cu filosofia materialistă, cu cea pozitivistă-cu cea evoluționistă, toate trei au puncte de atingere cu

www.digibuc.ro

filosofia lui Conta, își caută timpul să studieze opera lui Conta, s'o traducă, să-i deie o prefață de Büchner și un editor cu mare autoritate....

Ba s'a ocupat Tescanu și de expediția volumelor și de socotelile cu Alcan, pe care mi le-a remis, de'ndată ce și-a scos cheltuelile, controlate până la un ban!

De lucruri așa mici, numai oamenii mari se pot ocupa!

Și toată această muncă n'o făcea Rosetti de nevoe, nici ca să-și creeze rente, nici ca să-și deschidă intrare în lumea literară. Rosetti o făcea pentru gloria *altuia*, care nici macar nu mai trăia. Ce altă icoană de muncă dezinteresată, cinstită și atât de îngrijit și de evlavios făcută, mai găsim noi în literatura românească? Rosetti e mai mult de cât o figură aleasă, el e întruparea prieteniei așa cum o înțelegeau înțelepții vechi!

O singură circumstanță ușurătoare i-am găsi d-lui Minar: de-abia trecu omul în clasa 8-a de liceu, ce să știe el dintr'ale literaturei!

Rosetti Tescanu și cu mine zicem că V. Conta e născut în 1846; Minar spune 1845, invocând matricula Liceului Național. Să fie un document nediscutabil această matriculă? Și eu și fratele meu, colonelul Conta, suntem trecuți în registrele școlare cu câte *două* date deosebite și totuși nu ne-am născut decât o singură dată! Dar de-ce pune la îndoială *aceiași* matriculă, când e vorba de locul nașterei? Toate certificatele și hârtiile oficiale ale lui Conta, îl arată născut în județul Neamț.

Și data 1846, și locul nașterei, Ghindăoani, județul Neamț, le știu dela tatăl meu. Ele mi-au fost confirmate de sora mea, născută și ea la Ghindăoani, mi-au fost întărite de sora tatălui meu, care trăește și poate fi întrebată. Dar să discutăm puțin. In 1846 Basarabia nu era a noastră încă și Cahulul e'n Basarabia. Nu știe d. Minar acest mic detaliu?.... Să fi fost tatăl lui Conta supus rus? Dar atunci cum de-l găsim elev în seminarul „V. Cos-

www.digibuc.ro

tache", institutor şi protopop în T. Neamţ printre 1854—63, apoi protopop *român* în Cahul între 1865 — 72 ? Actele oficiale există. Că V. Conta *afirmă* el însuşi aşa ceva în „impresiile" sale? Ei bine, acest simplu amănunt *ar fi un indiciu* suficient şi *este chiar*, că „impresiile".... sunt **apocrife!** Conta nu putea spune acest neadevăr. Şi cum se face că un fapt atât de însemnat ca locul naşterei să nu fie relevat de Minar şi în volumaşul său „Filosoful Conta" publicat acum 5—6 ani, căci doar caetele dăruite de Maria Băluşescu le avea şi atunci.....

Şi fiindcă vorbim de autenticitatea „impresiilor postume" — „limba păcătosului adevăr grăeşte"! Adevărat postume!—să continuăm. In acele impresii V. Conta spune despre părinţii sei: „tata *era*... mama *era*... Cum putea vorbi el între 1864—71, de când datează corespondenţa lui cu Maria Băluşescu şi deci şi posibilitatea de a-i fi încredinţat caetele de note, cum putea, zicem, să vorbească astfel când părinţii lui trăiau amândoi?

Tot din „impresii" e luată şi afirmarea că V. Conta a învaţat cu dascălul Timofte. Dacă nu mă'nşel în T. Neamţ, unde locuia tatăl lui V. Conta, şcoala primară există din 1854. N'am la îndămână mijloacele să cercetez. In schimb am certificatul de absolvirea claselor primare, iscălit de directorul Hrisoscoleu, No. 41 din 14 Iulie 1858, în care se spune că V. Conta, elev foarte bun conform etc.... *va fi admis bursier la internatul Liceului Naţional, pe baza notelor din certificat.* Care va să zică povestea concursului de bursă, aşa de bogată în detalii, este o simplă poveste.....

Pe de altă parte ştiu pozitiv că Vasile Conta a stat la Mânăstirea Varatec aproape doi ani, unde a primit cele dintâi cunoştinţi de cetire dela maica E. Conta, mătuşa lui, între 1853—55. Nu văd la ce ar mai interveni şi dascălul Timofte....

Incă un argument în favoarea *ne*autenticităţei „impresiilor" eu îl văd chiar în faptul.... că ele nu se pub-

www.digibuc.ro

lică! Când are cineva un document de așa însemnătate, îl dă în *extenso* nu scoate câte 2—3 rânduri *numai la nevoe*! Și cum să interpretăm faptul că Minar, atunci când e vorba de un *facsimil*, dânsul care posedă atâtea manuscripte de ale lui Conta, recurge la o petiție de școlar?

Ajutorul dat de Codrescu, pe care Minar îl afirmă cel întâi, pare tot atât de întemeiat ca și concursul de bursă, ca și amănuntul romantic cu dascălul Timofte. Eu am cunoscut și pe bătrânul Codrescu și pe fiul lui, n'am auzit dela dânșii nici o vorbă despre fratele meu. Să zicem însă că ei mi-au ascuns lucrul dintr'un sentiment de discreție.

Dacă ținem seamă însă de natura lui Conta și de faptul că el a copleșit cu ajutoare și amabilitate pe toți câți i-au făcut cel mai mic serviciu—sentimentul recunoștinței era la dânsul un fel de *imperativ categoric*—și că nici unul din noi, frații, n'am auzit dela el numele lui Codrescu; dacă ținem seamă că V. Conta era atât de gelos de sentimentul demnității și atât de stăpânit de teama de a nu inspira milă, putem spune cu siguranță următoarele: *chiar dacă va fi suferit de lipsă, Conta n'a vorbit nimărui despre această suferință...*

Eu nu caut să ascund că „făcea servicii" unui profesor, cum susține Minar, pentru că aș găsi faptul condamnabil. A-ți câștiga existența prin muncă, e cel puțin tot atât de onorabil cât și a obține o bursă „Adamache" sau „Carol I". **Contest** *însă posibilitatea de a cunoaște faptul*—„impresiile" sunt apocrife—*contest o spovedanie a lui Conta asupra acestui subiect* și nu dau *nici o crezare* scrisorei lui Codrescu, după cum nu dau nici o crezare scrisorilor acelora cari nu pot *garanta*, autenticitatea actelor emise în numele lor.

Pentru mine personal însă faptul însuși e îndoelnic și iată de ce. Mai întâi că tatăl lui V. Conta n'a fost *nici odată* ceia ce se chiamă un om sarac. Pe lângă slujbele avute, întreprinzător și neastâmpărat cum era, el a luat în diferite rânduri moșioare în arendă: mai întâi în tovărășia socrului său, om foarte chiabur, care tocmai din a-

www.digibuc.ro

ceastă pricină a fost găsit ucis la mânăstirea Neamţului, unde se călugărise — apoi în tovărăşia fratelui mai mare, apoi a altuia mai mic, iar în Basarabia în aceia a lui Vasiliu-Tataru. Ultimii zece ani şi-a cultivat via de lângă Socola unde a şi murit. In afară de această ocupaţie intermitentă, el a avut una statornică, acea de crescător de cai de rasă. Puţini ani din viaţă i-au lipsit din grajd caii focoşi ca nişte smei.

Pe de altă parte registrele Liceului Naţional îl arată pe V. Conta elev intern în cl. I, extern în cl. II şi III până în 1862—63. In acest an din urmă 1862—63 il găsim coleg de clasă cu Panu, Lambrior, Dimitrescu-Iaşi, C. Hogaş şi cu iubitul său prieten Dimitrie Lupu. Acest domn venerat căruia mă grăbesc să-i urez mulţi ani încă, mi a declarat următoarele:

„Stăteam alăturea în bancă; tot timpul cât nu eram la şcoală, *eram amândoi la mine acasă*. Trei ani am petrecut astfel împreună. Nu-mi puteam învăţa lecţiile dacă Vasilică nu era lângă mine. Il opream adesea la masă. *Dânsul stătea la o gazdă*, la care mă duceam şi eu câte odată. *Nici odată* n'am avut impresia că V. Conta ar fi în mizerie, cum se spune acuma. In primăvara lui 1863 ne-am îmbolnăvit amândoi de tifos şi-am perdut examenul. In Septembrie Vasilică nu s'a mai prezentat, plecase în provincie cu o trupă de teatru".

In adevăr foaea de situaţie a Liceului pe anul 1862—63 îi arată pe amândoi cu examenul general în Septembrie.

Mă întreb, dacă V. Conta stătea toată ziua la şcoală şi la prietenul Lupu, copil îngrijit şi supraveghiat de către părinţi, ce serviciu putea face lui Codrescu?

Declaraţiunile d-lui Lupu le voiu complecta cu o amintire personală. Vasile Conta avea obiceiul să stea de vorbă în fiece seară cu tatăl său, amator lucru mare, de politică. Noi copiii, eu mai cu seamă, nu ne clinteam de pe scăunaşele noastre scunde, până ce nu pleca V. Conta în biuroul său. Mi-aduc aminte de un amănunt care m'a

www.digibuc.ro

sguduit: „când eram bolnav de tifos, zise el odată, singur Lupu venea zilnic să mă îngrijească, până ce într'o zi n'a mai venit: căpătase și el boala".

Dacă V. Conta a suferit lipsa, *ca toți băeții lăsați la gazde*, el n'a primit ajutor decât dela colegul său, și dacă trebue numai decât un binefăcător în viața lui, acela e singur d. Lupu, micul prieten de școală!

Cum s'a născut legenda că V. Conta a trăit în mizerie, cine a svârlit întâi sămânța acestei legende și cu ce scop, vom vedea în biografia lui.

Intrarea lui V. Conta în teatru eu mi-o explic altfel decât prin „umilința la care erau supuși cei ce-și pierduse bursa"—după trei ani? !—cum afirmă Minar, sau prin „sărăcie" cum spune Livianu. O fotografie a lui V. Conta, care mi s'a furat împreună cu medalionul în care se găsea, îl reprezintă când era în teatru. O frumuseță de adolescent! Părul mare blond, resfirat, formând ca o aureolă ochilor adânci și puternici. In 1863, când Conta scapă de tifos, acea boală care dacă nu nimicește, înviorează organismul peste seamă, dânsul avea 16 ani, vrâsta primejdioasă. Dacă scrisorile către Maria Bălușescu sunt autentice—avem dreptul să ne'ndoim și de aceasta!—următorul pasaj capătă o însemnătate capitală: „*de ați fi aflat hotărârea mea, nu m'ați fi lasat să plec cu nici un preț*"! Poate că femeea care nu l'ar fi lasat să plece e tot aceea care l'a și ademenit....

In ce privește naționalitatea lui V. Conta, afirmarea lui Minar măcar e hazlie...

Conta armean? ! Conta aromân? ! Cine nu știe că un preot ortodox nu poate fi decât *născut din părinți ortodocși* și căsătorit cu o *fată din părinți ortodocși?* Armenii sunt catolici... ori nu știe acest amănunt armeanul d. Minar? Tocmai aci stă și garanția naționalității lui V. Conta, în faptul că numără 4—5 generații de preoți și de pe tată și pe de mamă.

Dacă Minar ar fi fost un cercetător serios... el n'ar

www.digibuc.ro

fi ocolit sistematic familia lui V. Conta, dela care putea afla că în judeţul Neamţ numele Conta e aproape popular; că în mânăstirile Varatec şi Agapia au fost mai multe maici Conta, din diferite generaţiuni; că la Buhalniţa, Bodeşti şi Piatra au trăit câte o viaţă de 40—50 de ani cei trei fraţi ai tatălui lui V. Conta; că soacra lui Corbu, şeful partidului conservator din Piatra şi mama lui Zăhărescu de la Foreşti, jud. Suceava, e născută Conta.

Dacă Minar ar fi fost un cercetător... serios, el ar fi aflat din condica bisericei de la Ghindăoani şi de la bătrânii satului, ceea ce am aflat eu în 1904, anume că familia mamei numără în linie directă 5 generaţii de preoţi. Din această familie s'au împrăştiat prin oraş ramuri laterale: Episcopul Melhisedec şi fraţii lui, dr. Pârvu şi fraţii lui, Vasile Pârvan, tânărul academician, Preotul Celus din T. Neamţ, Dr. Sabin, şeful Partidului liberal din Râmnicul-Vâlcea, Ang. Neculau sub-prefect prin Slatina, paremi-se, rude de departe, de oarece mama n'a avut nici fraţi nici surori, dar toţi români neaoşi fără pic de sânge armenesc.

Dacă Minar ar fi fost un cercetător serios, ar fi găsit la Bodeşti familia tatălui lui Conta: patru generaţii de preoţi. Cele două biserici ale satului sunt zidite, cea veche de **un străbun** Neculai Conta, cea nouă de Neculai Conta, fratele tatului nostru. Cercetând ar fi aflat că bunica tatei era sora lui Stamate, mitropolitul Moldovei. Tatăl meu mi-a spus că se înrudeşte şi cu Veniamin Costache, a cărui bunică, se chema Maria Conta. Tot de la tatăl meu ştiu că străbunul din a 4-a generaţie, Iacob Costin, era rudă cu familia mazilită a cronicarului Miron Costin. Intâmplarea a făcut să pot trece şi dincolo de aceste patru generaţii, după cum am arătat în conferinţa mea de la Ateneu, în Bucureşti; dar despre acestea în biografie.

Mai avem de răspuns la o insinuare perfidă şi încheem. Minar zice că V. Conta nu se da în lături de la un

www.digibuc.ro

„pahar de rubiniu“. Drept răspuns vom reproduce o convorbire cu marele nostru Caragiale la care era de faţă şi un profesor din Iaşi.

...„Ce tot se zice că „Junimea“ petrecea? Petreceau Eminescu şi Creangă în mahala. Ceilalţi abia de-i scoteam din borta lor, cum ziceţi dv. moldovenii, când veneam eu pe la Iaşi. Şi nu veneam des, că drumul era scump şi biletele de liber parcurs nu curgeau gârlă ca acuma. Dar când veneam, mi-i adunam unul câte unul pe toţi... Conta deşi vesel, nu era om de petrecere. Vorbea, discuta, glumea, dar... par'că era la Cameră.... Chiar de-l siliam noi să bea un pahar două peste porţioara lui obişnuită, nici odată nu l'am văzut barim cu ochii mai umezi! Iar când ne vedea că începem a ne rostogoli pe scaune, îşi lua liniştit pălăria şi pardesiul—purta totdeauna un pardesiu pe mână—şi pleca senin ca dintr'o biserică. Când îl mustram a doua zi că ne părăsise: „cu cine să mai vorbesc dacă voi eraţi pe sub masă?“

Să încheem acum articolul făcând câte-va observaţiuni asupra materialului inedit pe baza căruia a scris Minar biografia lui Conta, anume scrisorile către Maria Băluşescu.

Pe baza acestui material a scris Minar acum câţi-va ani—înainte de a se fi încheiat termenul de prescriere, 30 de ani de la moartea autorului—şi o broşurică pe care **n'a** pus'o în vânzare la librării, **fără dată** şi intitulată „Filosoful Conta“. Precauţiunile acestea dovedesc îndestul intenţiunile curate ale autorului!...

Pe baza **aceluiaş** material a scris dânsul şi biografia din volumul editat de d. Sfetea; cum se face dar că în acest volum din urmă apar **o** poezie „Omul“ şi **trei** scrisori **mai mult?** Cum se face că pe baza **aceluiaş material** în broşura veche se spune că Maria Băluşescu a cunoscut pe V. Conta în 1861, că cele două scrisori dintâi sunt din 1863, pe când în volumul lui Sfetea cunoştinţa cu M. B. e *mutată* în 1862, iar scrisorile în 1864? Aş avea de spus

www.digibuc.ro

încă ceva relativ la *localitatea* de unde este expediată o scrisoare şi relativ la o notă... dar aceştea pe altă dată. Cum se face că pe baza **aceluiaş material**, Conta e născut odată la Ghindăoani şi altă dată la Cahul ? Cum se face că **reproducând vorbele** Mariei B. Minar zice în broşurica veche :

„Aici ai şi o parte din corespondenţa mea. Am păstrat numai scrisorile cari cuprind poezii, **pe celelalte le-am ars**".

La pagina 34 acelaş volumaş : „despre anii... amănuntele dintr'o scrisoare către M. B. cu data... **Poate** o mai fi fost şi *alte scrisori*, **dar fiind prea intime artista le-a distrus**".

La pagina 36 : „din scrisorile trimise artistei B. din care s'a păstrat **numai două**" (gramatica e a autorului) etc.

In volumul lui Sfetea, relativ la **aceleiaşi scrisori** iată ce găsim la pagina 31 : „Scrisorile acestea faţă de cele publicate în întregime cuprind însemnări **mai intime** încât"....

Vra să zică scrisorile cu însemnări intime *arse* de Maria Bălueşescu, **declarate de însuşi Minar ca arse de Maria Bălueşescu**, acum apar în mâna lui Minar iarăşi întregi-întreguţe. . . . . .

Ana Conta-Kernbach

---

www.digibuc.ro

www.digibuc.ro